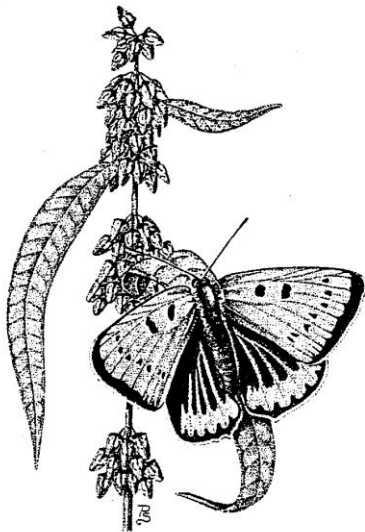

8^e jaargang
oktober 2004

Flinterwille

Vlinderwerkgroep Friesland

Afdeling Noord van de
Nederlandse Entomologische Vereniging

VOORWOORD

Beste mensen,

Het was toch wel wat minder spectaculair, de afgelopen zomer. Geen grote aantallen kolibrievlinders, windepijlstaarten en dat soort bijzonderheden. Dat was natuurlijk ook niet te verwachten, de zomer van 2003 was echt heel speciaal. Toch zijn er nog genoeg bijzondere soorten waargenomen in Friesland; in een aantal artikelen in deze Flinterwille kunt u de details vinden.

Een van onze leden, Oebele Idema, wist zelfs de krant te halen met zijn waarneming op 26 juli van een keizersmantel bij Kollumeroord; in 1998 werd voor het laatst een Keizersmantel waargenomen in Friesland.

Op zondag 21 november houden we weer onze najaarsbijeenkomst, opnieuw in de Fûgelhelling in Ureterp. Misschien vraagt u zich af waarom we niet gekozen hebben voor het Fries Natuurmuseum in Leeuwarden. Het was wel onze bedoeling om de Najaarsvergadering in Leeuwarden te houden; Johannes Fokkema van het Fries Natuurmuseum vertelde ons, dat de verbouwing al aardig opschiet en dat kleine vergaderingen al in het gebouw kunnen worden gehouden; omdat onze bijeenkomsten zich (gelukkig!) mogen verheugen in een grote belangstelling, is er nog geen ruimte beschikbaar die groot genoeg is voor onze Najaarsbijeenkomst. Daarom gaan we nog een keer naar de Fûgelhelling; geen probleem, want de ruimte daar is ook bijzonder geschikt.

Op onze najaarsbijeenkomst is de inbreng van onze leden met waarnemingen en ervaringen op vlindergebied in het afgelopen seizoen natuurlijk een belangrijk en interessant agendapunt. Aarzel niet om vlinders, dia's, CD's, verhalen etc. op deze bijeenkomst naar voren te brengen, vorig jaar heb ik genoten van de vele bijdragen.

En dan blijken we toch weer vlinders te hebben gevangen of gefotografeerd die moeilijk op naam zijn te brengen. Velen van u weten de weg naar Hemrik al te vinden op onze jaarlijkse determinatiedag. Die houden we dit jaar op zaterdag 15 januari vanaf 11 uur. Voor koffie, soep en broodjes wordt weer gezorgd, mits men zich wel even van te voren bij ons opgeeft. Boeken en binoculaires zijn ook nu weer aanwezig.

Tenslotte: tot ziens op zondag 21 november, ik hoop dat ik veel van onze leden in de Fûgelhelling mag begroeten!

Siep Sinnema

INHOUD

Voorwoord	pag.	1
Inhoud		2
Aankondiging Najaarsbijeenkomst 2004		3
Verslag Voorjaarsbijeenkomst 2004		4
Verslag excursie Fochtelooërveen Auke Hunneman		7
Verslag excursie Stuttebos Gerrit Tuinstra		8
Verslag excursie Schaopedobbe Gerard Bergsma		11
Verslag excursie Easterskar Henk Hunneman		12
Verslag Bladmijnenexcursie Jannie Sinnema		15
Bijzondere waarnemingen in Friesland in 2004 Siep Sinnema		14
Nieuwe soorten voor de Friese vlinderfauna Gerrit Tuinstra		18
De vlinders van St.Nicolaasga Andy Saunders		21
Inventarisatie nachtvlinders Lauwersoog Gerrit Tuinstra		23
Weersinvloeden op populatie Veenhooibeestje Judith Bouma-Litjens		25
Bijvangst en waarnemingen in de nacht Gerrit Tuinstra		26
Bijengelezen Siep Sinnema		27
Mutaties ledenlijst		28
Belangrijke data		29

Aankondiging najaarsbijeenkomst

Hierbij nodigen wij u uit voor de najaarsbijeenkomst van de Vlinderwerkgroep Friesland op zondag 21 november 2004 in **de Fûgelhelling, De Feart 1 te Ureterp**. Aanvangstijd: 's middags om 14.00 uur.

De indeling van deze middag is als volgt:

1. Opening.
2. Algemene mededelingen en ingekomen stukken.
3. Ervaringen/mededelingen/eigen inbreng door leden.
U kunt allerlei zaken meenemen, zoals vind- en kweekmateriaal, foto's, dia's, boeken etc. en daar iets over vertellen, of vragen over stellen.
4. Excursies 2004 van de Vlinderwerkgroep, inclusief beeldmateriaal (Siep Sinnema).
5. Pauze.
6. Vedermotten in Friesland (Gerrit Tuinstra).
7. Rondvraag.
8. Sluiting.

Attentiepunten:

- Als u dia's, filmmateriaal of software (cd-roms) hebt meegenomen, verzoeken wij u dit voorafgaande aan de bijeenkomst even bij de secretaris te melden.
- Contributie (€ 5,00 per jaar) kan worden voldaan bij onze penningmeester, Luut de Zee. Overmaken kan ook naar gironummer 7223259 ten name van L. de Zee te Joure.
- Inge vulde waarnemingsformulieren kunt u zoals gebruikelijk inleveren bij Jannie Sinnema. **Indien u beschikt over een computer, alsmede over een Excel-programma, dan verzoeken wij u vriendelijk de gegevens in Excel in te voeren en dit vervolgens te mailen aan Siep & Jannie Sinnema, internetadres: s.g.sinnema@wanadoo.nl**

Er wordt namelijk een database gemaakt van de Friese records. Dit wordt vergemakkelijkt, wanneer de waarnemingsgegevens voortaan elektronisch worden aangeleverd.

Voor de Excel-file (opmaakprofiel) kunt u zich wenden tot Siep Sinnema; Deze kan dit in een bestandje naar u toe mailen.

Namens het bestuur van de Vlinderwerkgroep Friesland.

Gerard Bergsma - secretaris.

Verslag Voorjaarsbijeenkomst 22 april 2004 in de Fûgelhelling te Ureterp Luut de Zee

1. Opening.

Voorzitter Siep Sinnema opent de vergadering en heet iedereen van harte welkom, in het bijzonder Jan van der Woude, Jan van der Heide, Menco van der Leij, Ronald Jalving en Simone Vos van de provincie Fryslân en de heer Hekstra van de Fryske Akademy.

2. Algemene mededelingen en ingekomen stukken.

De voorzitter meldt dat bericht van verhindering is ontvangen van secretaris Gerard Bergsma, Anja Kerkhof, Abel en Francisca Jagersma. Bij afwezigheid van Gerard Bergsma worden de notulen van de vergadering gemaakt door Luut de Zee.

3. Financiële mededelingen en financieel jaarverslag.

Penningmeester Luut de Zee vertelt dat de vlinderwerkgroep Friesland er financieel gezond op staat. Hij had dit graag willen laten zien via de beamer, maar helaas was de gebruikte laptop al zo modern dat deze geen diskettestation had; de meegebrachte presentatie op de diskette kon daardoor niet getoond worden. Verder wordt het voorstel van het bestuur om de contributie van € 4,50 te verhogen naar € 5,00 door de leden unaniem aanvaard.

4. Ervaringen, mededelingen, inbreng van en door leden.

Met veel enthousiasme worden de verhalen verteld over de eerste waarnemingen van dagvlinders. Door verschillende leden zijn al meerdere soorten gezien: citroenvlinders, boomblauwtjes, gehakelde aurelia's, bonte zandoogjes, atalanta's. Judith Bouma toont een foto van een drinkerrups in de sneeuw.

Ronald Jalving van de provincie Fryslân vraagt aandacht voor het beleid van de provincie op het gebied van vlinders. Hij is op zoek naar vrijwilligers die een monitoring route willen lopen. Daarnaast vraagt hij de aanwezigen een vragenlijst in te vullen naar de behoefte aan een natuurwebsite in Friesland. Inmiddels hebben 200 respondenten de vragenlijst ingevuld en is een goed beeld van de wensen gekregen.

De heer Hekstra, secretaris van het Biologysk Wurkferbân van de Fryske Akademy, brengt de activiteiten van dit Wurkferbân onder de aandacht van de aanwezigen.

5. Dagactieve nachtvlinders – Gerrit Tuinstra.

Als laatste onderdeel voor de pauze vertelt Gerrit Tuinstra het een en ander over een aantal dagactieve nachtvlinders. Voor de mensen die zich tot nog toe vooral met dagvlinders bezighouden een prima opstapje om tijdens hun uitstapjes overdag kennis te maken met nachtvlinders. Eerst vertelt Gerrit wat dagactieve nachtvlinders zijn. Dit zijn micro- of macrovlinders waarvan het imago overdag

spontaan actief is. Hij heeft een selectie gemaakt van 3 soorten micro's en 23 soorten macro's. Van elke soort geeft hij aan hoe het beestje herkend kan worden, in wat voor biotoop de soort leeft, wat de voedselplant is van de soort en in welke periode van het jaar de soort vliegt. Daarnaast geeft Gerrit nog wat tips voor het waarnemen van de verschillende soorten. Niet te vergeten wordt de presentatie verlevendigd door prachtige plaatjes van de beesten en hun biotoop.

Zo leeft de rups van de micro *Nemophora degeerella* (Adelidae – langsprietmotten) van verdord en rottend blad. Deze soort komt voor in loof en gemengd bos en vliegt van mei t/m juli. Van een andere langsprietmot *Adela reaumurella* leeft de rups ook van verdord en rottend blad, maar deze soort komt vooral voor in bos, opener gebieden bijv. randen van heidegebieden, ook vochtiger gebieden (bijv. petgaten) en vliegt van april t/m juni.

De rups van heidewortelboorder (*Phymatopus hecta*) leeft 3 jaar in de stengels en wortels van adelaarsvaren, de vlinder vliegt in juni in bossen met varens. De soort lijkt enigszins op *Triodia sylvina* maar deze soort vliegt in augustus. Nog een rupsensoort waarbij het ook 2-3 jaar duurt voordat deze zich verpopt is hoornaarvlinder (*Sesia apiformis*). De rups leeft in de stam en de bovenste wortels van populieren en de vlinder vliegt vanaf half juni t/m juli. Een voor velen bekende verschijning in juli en augustus is de zwartrode Sint Jansvlinder (*Zygaena filipendulae*), waarvan de rups op rolklaver leeft. Een dagactieve spanner is bijvoorbeeld zuringspanner (*Lythria cruentaria*), waarvan de rups op schapezuring en veldzuring zit. De vlinder komt voor in droge en schrale graslanden en vliegt van -mei tot augustus (2/3 generaties). Een van de meest opvallende dagactieve nachtvlinders is de nachtpauwoog (*Saturnia pavonia*), waarvan de rupsen leven op struikheide. Deze vlinder vliegt in heidegebieden vanaf april tot begin juni. Een soort die het afgelopen jaar veel waargenomen is de kolibrievlinder (*Macroglossum stellatarum*). De rups van deze pijlstaart leeft op walstro en de vlinder is een trekvlinder en kan in zeer veel verschillende biotopen waargenomen worden.

6. Pauze

7. Ovipositielocaties van dagvlinders bij natuurontwikkeling op minerale gronden – John Boosman

Na de pauze vertelt John Boosman over zijn afstudeeropdracht aan de Open Universiteit, die als titel heeft “Ovipositielocaties van dagvlinders bij natuurontwikkeling op minerale gronden”. In het Natuurbeleidsplan (1990) wordt voor het eerst gesproken over de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) en natuurontwikkeling. In 1998 moesten de provincies de begrenzing van de EHS bepaald hebben en in 2018 zou de EHS gerealiseerd moeten zijn. De probleemstelling van het onderzoek van John heeft hiermee te maken: In de jaren '90 zijn in het kader van de EHS natuurontwikkelingsgebieden gecreëerd. In 2003 is onderzoek gedaan in hoeverre vier “ontgrondingsgebieden” succesvol zijn voor

de vlinderfauna en is er gezocht naar aanwijzingen voor voortplanting van de gesignaleerde soorten in de natuurontwikkelingsgebieden en is anderzijds dieper ingegaan op de oorzaken van het uitblijven van kolonisatie. De centrale vraag is of de aandachtsoorten aanwezig zijn en of er ook ei-afzetting plaatsvindt in de natuurgebieden? De afgeleide vraag is: kan het al of niet aanwezig zijn en tot ei-afzetting komen van de aandachtsoorten worden verklaard uit de gebiedskenmerken, zoals afstand tot brongebieden, vochtigheid, minerale toestand, structuur en soortensamenstelling van de vegetatie en aanwezigheid van waardplanten?

De vier onderzochte gebieden zijn het Aekingerbroek, de Bakkefeansterduinen, de Delleboersterheide en het Hullenzand. In deze gebieden is de ovipositie van de volgende vlindersoorten onderzocht: kleine vuurvlieder; heideblauwtje; kommavlieder; bruine vuurvlieder; heivlieder; hooibeestje; groot dikkopje.

In het onderzoek wordt een vergelijking gemaakt tussen de vegetatie op alle gevonden ei-afzetplekken en de vegetatie op willekeurig gekozen plekken zonder ei-afzetting in de natuurontwikkelingsgebieden (minerale gronden), met de vegetatie (met en zonder ei-afzetting) in de niet-natuurontwikkelingsgebieden (aangrenzende natuurgebieden).

Op grond hiervan kunnen conclusies worden getrokken over het aanbod aan geschikt leefgebied binnen de natuurontwikkelingsgebieden. In het onderzoek spelen vele variabelen een rol, de waterhuishouding, de mineralenhuishouding (stikstofgetal), het (voormalige) beheer, de soortensamenstelling van de vegetatie. Het speuren naar eitjes is een heidens karwei, soms te vergelijken met het zoeken naar de bekende speld in de hooiberg, alleen is het de vraag of er überhaupt een speld in de hooiberg zit.

De conclusies van het onderzoek zijn als volgt.

- **Kleine vuurvlieder:** voor bovenstaande waarden is er voldoende habitatkwaliteit in alle gebieden.

- **Heideblauwtje:** er is onvoldoende kale bodem op Aekingerbroek, Bakkefean-ontgr en mogelijk Delleboersterheide-omg. Op Aekingerbroek is het vochtgetal te laag. Op Delleboersterheide-ontgr en Hullenzand-ontgr is mogelijk het stikstofgetal te hoog.

- **Kommavlieder:** er is onvoldoende kale bodem op Aekingerbroek, Bakkefean-ontgr, Delleboersterheide-ontgr en omgeving. Alle onderzoeksgebieden (behalve Aekingerbroek en Hullenzand-omgeving) lijken een te hoog vochtgetal te hebben. Alle onderzoeksgebieden hebben een gunstig stikstofgetal

- **Bruine vuurvlieder:** voor bovengenoemde waarden is er voldoende habitatkwaliteit in alle gebieden.

- **Heivlieder:** er is onvoldoende kale bodem op Aekingerbroek, Bakkefean-ontgr, Delleboersterheide-ontgr en omgeving. Alle onderzoeksgebieden lijken een te hoog vochtgetal te hebben. Alle onderzoeksgebieden hebben een gunstig stikstofgetal.

- **Hooibeestje:** op Bakkefean-ontgr, Delleboersterheide-ontgr en omgeving lijken

de vochtgetallen te hoog te zijn. Alle onderzoeksgebieden hebben een gunstig stikstofgetal

- **Groot dikkopje**: voor bovengenoemde waarden is er voldoende habitatkwaliteit in alle gebieden.

8. Rondvraag

Geen bijzonderheden.

9. Sluiting

Voorzitter Siep Sinnema bedankt alle aanwezigen voor hun komst en de sprekers voor hun bijdrage. Tot slot bedankt hij namens de Vlinderwerkgroep Friesland de Fûgelhelling voor de gastvrijheid tijdens de ledenbijeenkomsten. Hij biedt daarvoor aan Hilco Meijer het boek *Dagvlinders in Fryslân* aan.

Verslag excursie Fochtelooërveen Auke Hunneman

Zaterdag 15 mei was de eerste in een reeks van fraaie voorjaarsdagen en de excursie naar het Fochtelooërveen kon zich dan ook in een warme belangstelling verheugen. Maar liefst 13 aanwezigen hadden de moeite genomen om naar Fochteloo te komen en genoten van een aangenaam voorjaarszonnetje na een periode met typisch 'IJsheiligen-weer': een koude of frisse noord- tot noordwestelijke stroming had de hele week voor tamelijk grijs weer gezorgd.

Naast overwinteraars als citroenvlinder (*Gonepteryx rhamni*) en dagpauwoog (*Inachis io*) zagen we na aankomst direct al échte voorjaarsvlinders als groentje (*Callophrys rubi*), landkaartje (*Araschnia levana*) en boomblauwtje (*Celastrina argiolus*). Dit zijn soorten die als pop overwinteren en waarvan de vrouwtjes al vrijwel meteen nadat ze uit de pop zijn gekropen beginnen met de ei-afzet. Op deze wijze zijn zij (als populatie) in staat een wisselvallig voorjaar, als er nog maar weinig nectar tot hun beschikking is, te overleven. Ook het bont zandoojie (*Pararge aegeria*) liet zich al zien. Het bont zandoojie heeft een wel heel opvallende strategie om zich te beschermen tegen ongunstige weersomstandigheden en een geringe voedselbeschikbaarheid. Het bont zandoojie kent namelijk een spreiding in de groeisnelheid van de rupsen waardoor een deel als halfvolwassen rups en een deel als pop overwintert.

Wat nachtvlinders betreft zagen we 's middags 'dagactieve' soorten als nachtpauwoog (*Saturnia pavonia*), roodbont heide-uiltje (*Anarta myrtilli*) en een mi-vlinder (*Callistege mi*). Andere soorten laten zich gemakkelijker als rups waarnemen, zoals heideringelrups (*Malacosoma castrensis*) en eikenblad (*Gastropacha quercifolia*). Hoewel beide soorten jaarlijks in het Fochtelooërveen worden aangetroffen, mogen ze in dit verslag niet onvermeld

Callistege mi

blijven. Het eikenblad is landelijk gezien nog maar op enkele plaatsen aan te treffen, naast het Fochtelooërveen bevindt zich ook in De Peel een iets grotere populatie. De heideringelrups heeft het zwaartepunt van haar verspreidingsgebied in (grotere) heidegebieden en is als zodanig vooral op de Veluwe, in Drenthe en in de duinen te vinden.

's Nachts waren er opklaringen en koelde het af tot ongeveer 8 graden. Dit leidde ertoe dat de vangst, ondanks de zes (!) generatoren en bijbehorende lampen, ietwat tegenviel. Abel had overigens nog de meeste pech: zijn nieuwe generator liet het afweten en zorgde ervoor dat hij zonder in actie te komen huiswaarts keerde. Vermeldenswaard zijn de waarnemingen van de veenweide-uil (*Acrionicta menyanthidis*) en de lindepijlstaart (*Mimas tiliae*).

Overigens werd later, om precies te zijn 25 juni, opnieuw een nachtvlinderexcursie in het Fochtelooërveen georganiseerd. Deze excursie, ditmaal georganiseerd door Vereniging Natuurmonumenten, werd gehouden op de avond dat de latere Europees kampioen voetbal, Griekenland, tegen Frankrijk speelde (voor de liefhebbers: 0-1 winst voor de Grieken, doelpuntenmaker Charisteas). De belangstelling was er echter niet minder om. Na een korte inleidende presentatie over nachtvlinders konden bij twee lakens nachtvlinders worden bekeken. Maar liefst 3 pijlstaartvlinders waren die avond vertegenwoordigd: avondrood (*Deilephila elpenor*), pauwoogpijlstaart (*Smerinthus ocellata*) en ligusterpijlstaart (*Sphinx ligustri*). Het eikenblad (deze keer de vlinder zelf) en tweekleurige uil (*Hecatera bicolorata*) waren de échte juweeltjes van deze avond. *Hecatera bicolorata* is een contrastrijk uiltje waarvan de rupsen zich met streepzaad (*Crepis*) voeden. Hoewel het beestje door het hele land kan worden waargenomen, is het nergens een gewone verschijning.

Nadat de excursiegangers waren vertrokken werden de lampen al gauw gedoofd, waarna Henk en ik huiswaarts keerden. Het was een mooie vangavond geweest, maar niet bijzonder voor de maand juni was onze gedachte. In gedachten waren we al bij de volgende dag, wetende dat het Bargerveen (waar de landelijke excursie van sectie Ter Haar plaatsvond) op ons wachtte om bemonsterd te worden. En misschien ook wel bij het Nederlands elftal dat diezelfde avond na een zenuwslopende strafschoppenserie Zweden met 4-5 naar huis stuurde.

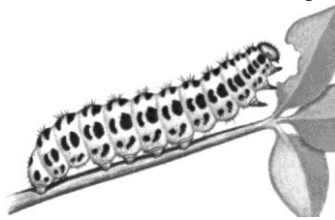
Verslag excursie Stuttebos – Gerrit Tuinstra

De tweede excursie van dit jaar werd gehouden op 5 juni, in het natuurgebied Het Stuttebosch, eigendom van Staatsbosbeheer. Dit afwisselende natuurgebied ligt zo'n beetje tussen de dorpen Oldeberkoop en Nijeberkoop. Het Stuttebosch kent verschillende toegangspaden. Eén aan de noordkant, langs de Bovenweg (N351), de weg van Wolvega naar Oosterwolde. Bij deze ingang naar het natuurgebied startte de middagexcursie. De avondexcursie startte hier in feite ook, maar toen zijn we eerst naar een ander toegangspad gereden, aan de Bekhofweg. Overigens is op de plaats waar de Bekhofweg de Linde kruist, nog een ingang naar het

natuurgebied, dit is de meest zuidelijke. Hier ligt ook de Bekhofschans, een oude verdedigingsschans die voor een deel nog in het veld herkend kan worden.

Voor de middagexcursie verzamelden zich zo'n 16-17 mensen. Om het eigenlijke natuurgebied te bereiken moet men eerst een laan uitlopen. De eerste vlinders werden in deze laan al snel waargenomen. Ook een aantal rupsen, waaronder rupsen van de najaarsspanner *Erannis defoliaria*, die momenteel (half oktober) alweer vliegt. Aan het einde van de laan kom je eerst bij een aantal bospercelen en vervolgens in een opener deel. Op deze plek is een deel van het bos gerooid en de bodem geplagd om zo een heide- en/of grazige vegetatie te krijgen. Uiteraard geschikt voor diverse vlindersoorten. Dit deel sluit aan op een prachtig schraal en vrij vochtig grasland met diverse gras- en zeggesoorten, maar ook erg veel echte koekoeksbloem (*Lychnis flos-cuculi*), orchideeën en rolklaver (*Lotus*). Deze laatste is de voedselplant van de Sint Jansvlinder (*Zygaena filipendulae*), die dan ook in aantal werd waargenomen. Niet als vlinder maar momenteel nog als rups en pop.

Zygaena filipendulae

Een micro die hier in de bosrand werd gevangen is *Pammene germmanna*. Het verspreidingskaartje in De Kleine Vlinders (Kuchlein, 1993) toont slechts één uurhok, waarin deze vlinder bekend was. De vlinder heeft zich snel uitgebreid en is ook in Friesland al van verschillende vindplaatsen bekend. Een micro die hier in groot aantal waargenomen werd is *Glyphipterix thrasonella*. De vlinders werden gemakkelijk opgejaagd in de grazige vegetatie. De Kleine Vlinders (Kuchlein, 1993) vermeldt als voedselplant van deze soort ruscus (*Juncus*). Deze voedselplant wordt ook genoemd in *The moths and butterflies of Great Britain and Ireland* (Heath & Maitland Emmet, 1985). Hierin wordt ook beschreven dat er nog maar weinig bekend is van de voedselplant van de soort en dat men nog twijfelt aan de juistheid van *Juncus* als voedselplant. Als de rups inderdaad op zaden van *Juncus* leeft, zou er meer bekend zijn geweest omdat *Juncus* zo talrijk is. Overigens wordt ook vermeld dat de rupsen in de stengels van russen leeft.

Via de graslanden aan de oostkant van het natuurgebied, waar een icarusblauwtje (*Polyommatus icarus*) waargenomen werd, werd de excursie voortgezet naar het riviertje de Linde, wat hier slechts een “brede sloot” is. Na een rondje over de Bekhofschans werd de excursie doorgezet in noordelijke richting, voornamelijk door bosgebied. Van de spinner *Malacosoma neustria*, waarvan eerder op de middag al als rups gevonden werd, werd nu ook een pop gevonden. Daarnaast een exemplaar van *Oecophora bractella*, een prachtige micro met o.a. geel en zelfs

blauw op de vleugels, waarvan de rupsen voornamelijk van dood hout leven en een rups van *Orthosia miniosa*, één van zeldzaamste voorjaarsuilen.

Voor de avondexcursie verzamelden zich rond 21.00 uur zo'n twaalf personen. Omdat tijdens de middagexcursie het gebied verkend werd, was voor sommigen de locatie voor het opstellen van de lamp en het laken al duidelijk. Overigens konden we niet in het centrale deel van het natuurgebied lichten, omdat we dan de in het gebied aanwezige dassen zouden verstoren. Daarom werd de ingang aan de Bekhofweg gekozen voor de avondexcursie. Omdat de gekozen locaties op enige afstand lagen van deze ingang, was het nog even sjouwen met de spullen. Siep was hier goed op voorbereid, met zijn prachtig in elkaar geknutselde "rollator". Niet om achter te lopen maar om het aggregaat op te vervoeren! De locatie van Siep en Jannie, op een afstand van zo'n 600 meter van de ingang, bleek achteraf wel de beste, met het hoogst aantal soorten.

Het totaal aantal waargenomen soorten macro-nachtvlinders van de avondexcursie bedroeg, ondanks de niet optimale weersomstandigheden (vrij vochtig en koud), ongeveer 90. Een aantal interessante soorten die op het licht afkwamen waren de volgende:

- *Deilephila porcellus* (Klein avondrood - pijlstaart),
- *Jodis lactearia* en *Perizoma flavofasciata* (spanners),
- *Furcula bifida* (de minst algemene soort van de drie kleine hermelijnvlinders),
- *Acronicta alni*, *Pechipogo strigilata*, *Pachetra sagittigera* en *Anaplectoides prasina* (uilen).

Pechipogo strigilata behoort tot het groepje van de snuituilen. In tegenstelling tot bv. de zeer algemene *Hypena proboscidalis* (bruine snuituil) wordt *P. strigilata* op veel minder plekken in Friesland waargenomen. Tijdens de avondexcursie werd de soort op alle locaties waargenomen met in totaal 11 exemplaren. Blijkbaar is de soort in het Stuttebosch goed aanwezig.

Bijzonder was ook de waarneming van een exemplaar van de uil *Pachetra sagittigera*. Deze soort is van de laatste jaren alleen bekend uit Bakkeveen (19 en 21 mei 2002, o.a. tijdens een excursie van onze werkgroep) en Elsloo (diverse data in mei en juni van het afgelopen seizoen, inventarisatie van het speerpuntgebied de Schapedobbe).

De totaalijst van de excursie naar Het Stuttebosch op 5 juni 2004 omvat 145 soorten vlinders. 116 soorten macro-nachtvlinders, 24 soorten micro-nachtvlinders (waarvan één soort elders in deze Flinterwille nog wordt beschreven) en 5 soorten dagvlinders. Van 15 soorten werden rupsen gevonden en van 3 soorten poppen. De meeste soorten macro-nachtvlinders behoorden tot de familie van de *Geometridae* (spanners, 47 soorten), gevolgd door de *Noctuidae* (uilen, 42 soorten).

Literatuur

De Kleine Vlinders; Handboek voor de Faunistiek van de Nederlandse Microlepidoptera; J.H. Kuchlein; Pudoc Wageningen, 1993 (ISBN: 90-220-1038-4).

Verslag excursie Schaopedobbe op 10 juli 2004. Gerard Bergsma

Zoals reeds in de Flinterwille van maart 2004 aangegeven, behoorde bij het 'Speerpuntgebied' 2004 ook een werkgroepexcursie op de Schaopedobbe. Over het weer hadden we die dag niet te klagen. Er was veel zon (ook wolken) en het aantal deelnemers bedroeg circa vijftien personen. Tijdens de prachtige wandeling kwamen we zoals gewoonlijk van alles tegen. Een bloemlezing: de bladroller met de katogen op de bovenvleugels (*Olethreutis arcuella*), een aantal exemplaren van de pyralide *Endotricha flammealis* (qua kleur een zeer variabele soort), maar natuurlijk ook vele dagvlinders, waaronder zo'n vijftig bruine zandoogjes, een vijftal koevinkjes, enkele heideblauwtjes, boomblauwtjes, een zwarsprietdikkopje, een hooibeestje, een gehakkelde aurelia, een bont zandoogje, een vijftal eikepages, vijf grote dikkopjes, een atalanta, twee grote koolwitjes, een klein geaderd witje en niet te vergeten een aantal kleine vuurvlinders. Een mooie score. De Schaopedobbe is werkelijk een unieke oase in het landschap. Een relict uit vroeger tijden, die hopelijk in de toekomst nog wat meer bufferruimte om zich heen krijgt, gelet op de weilanden en akkers die aan de west- en noordoostkant pal aan het gebied grenzen. Zoals van de Schaopedobbe gewend, troffen we ook enkele rupsen van de nachtpauwoog (*Saturnia pavonia*) aan op struikheide. In de maand mei wemelt het er van de snel over de heidevelden scherende mannetjesnacht-pauwogen. Deze dagactieve nachtvlinder gedijt hier zeer goed. De mannetjes zitten overdag vaak in solitaire vliegdenen op het terrein uit te rusten van hun drukke vliegverkenningen. De (veel grotere) vrouwtjes vertoeven meestal laag in de vegetatie (tussen struikheidepollen) en verspreiden daar hun feromonen (lokstoffen) om mannetjes op hun spoor te krijgen. Tot onze verrassing vonden Jannie Sinnema en Gerrit Tuinstra elk een rups van het groentje. Dit kleine groene dagvlindertje vliegt vooral in mei en juni en is zeer goed vertegenwoordigd op de Schaopedobbe. Het is er zelfs een van de meest talrijke soorten in het voorjaar, die voornamelijk te vinden is langs bosranden en in struwelen aan de rand van heidevelden en schrale graslanden. De waardplanten zijn o.a. hulst (*Ilex aquifolium*), brem (*Sarothamnus scoparius*), bosbessoorten (*Vaccinium spec.*), dopheide (*Erica tetralix*) en struikheide (*Calluna vulgaris*). De rupsen zijn bijzonder moeilijk te vinden, omdat ze zo klein zijn en met hun groene uiterlijk nauwelijks opvallen op de waardplanten.

Midden op de Schaopedobbe ligt een schraal grasland, waar het wemelt van de zandblauwtjes (*Jasione montana*). Dit is geen vlindersoort, maar een plantje met prachtige blauwe bloemhoofdjes (behorende tot de klokjesfamilie) die het prima doet op kalkarme zandgronden en droge, open tot grazige terreinen. In genoemd graslandje barst het in de zomer van de vlinders en insecten, die vooral foerageren

op de vele Zandblauwtjes, die in dichte pollen bij elkaar staan. Vooral zand-, groef- en maskerbijen zijn erop te vinden.

Op kamperfoelie (*Lonicera periclymenum*) werden nog twee rupsen gevonden van de glasvleugelpijlstaart (*Hemaris fuciformis*). Ook een aantal andere dagactieve nachtvlinders lieten zich zien, zoals de witte grijsbandspanner (*Cabera pusaria*), de bruine grijsbandspanner (*Cabera exanthemata*), de gewone heispanner (*Ematurga atomaria*), de donkere marmeruil (*Protodeltote pygarga*), de zilverstreep (*Deltote bankiana*), de zilverhaak (*Deltote uncula*), de bosspanner (*Scopula immutata*), de gerimpelde spanner (*Macaria liturata*), het granietuiltje (*Lycophotia porphyrea*), de zuringspanner (*Lythria cruentaria*), het vierstipbeertje (*Cybosia mesomella*), de bruine metaalvlinder (*Rhagades pruni*) en de geelpurperen spanner (*Idaea muricata*).

Na afloop van de middagexcursie zijn we met een aantal excursiedeelnemers naar een in de buurt van de Schaopedobbe gelegen berm met droge sloot gereden, waar Gerrit Tuinstra op de heenweg grote aantallen Havikskruid (*Hieracium umbellatum*) had zien staan. Hierop zou het (vrij zeldzame) vedermotje *Oxyptilus chrysodactyla* moeten zitten. Dat hebben we geweten. Er vlogen tientallen van dit prachtige vliedertje rond. Een nieuwe vindplaats voor Friesland.

Na de interne mens te hebben versterkt, togen we weer naar de Schaopedobbe voor de nachtelijke inventarisatie. De temperatuur was nog redelijk; de wind was gaan liggen. Wel begon er veel bewolking te komen. Volgens het weerbericht zou er wel een buitje kunnen vallen. Met vier lampen op evenzoveel locaties realiseerden we een goede verspreiding. De nachtvlinders lieten zich al snel zien. Tot circa middernacht ging het in vlot tempo door met mooie soorten zoals het uiltje *Panthea coenobita*, het zeer variabele uiltje *Nycteola revayana* met twee varianten, namelijk forma *ramosana* en forma *lichenodes*. Verder de notodont *Gluphisia crenata* en de niet alleedaagse Arctiïde *Coscinia cribraria* die talrijk voorkomt in het gebied van de Schaopedobbe.

Vlak na middernacht begon het ineens te waaien en vervolgens licht te motregen, zodat we ijlings de lampen moesten beschermen en iets later gedwongen waren te stoppen. Met uitzondering van de micronachtvlinders (die nog in kaart worden gebracht) hadden we een vangst van zo'n tachtig soorten macronachtvlinders. Niet slecht voor slechts enkele uren lichten. We konden terugkijken op een prachtige dag met enerverende momenten.

Verslag excursie Easterskar Henk Hunneman

Op 14 augustus stond een excursie van onze vlinderwerkgroep naar het Easterskar op het programma. Dit is een laagveenmoeras van It Fryske Gea ten zuiden van Sint-Johannesga, waar vanaf 1995 in het kader van het Skarlânnen-project fors is geïnvesteerd in natuurherstel. De essentie van dit project behelst een scheiding tussen het watersysteem van het natuurgebied 'Easterskar' en de omringende landbouwgebieden. De bedoeling is dat het Easterskar opnieuw moeras wordt.

Door de (vernattings)maatregelen moet een structuurrijk natuurgebied ontstaan met open water, rietland, moerasbos en soortenrijke graslanden. De voorlopige monitoringsresultaten wijzen uit dat de gedane investeringen lonen. In het Easterskar gedijen vele bijzondere plantensoorten, waaronder groot blaasjeskruid (*Utricularia vulgaris*), tandjesgras (*Danthonia decumbens*), hondsviooltje (*Viola canina*), heidekartelblad (*Pedicularis sylvatica*), klokjesgentiaan (*Gentiana pneumonanthe*), blauwe knoop (*Succisa pratensis*), spaanse ruiter (*Cirsium dissectum*) en ronde zonnedauw (*Drosera rotundifolia*). Daarnaast biedt het laagveenmoeras plaats aan een breed scala aan water- en moerasvogels. Roerdomp (*Botaurus stellaris*), porseleinhoen (*Porzana porzana*) en snor (*Locustella luscinioides*) lijken zich prima thuis te voelen in de rietlanden en soortenrijke graslanden van het Easterskar. Vanuit de nieuw aangelegde vogelkijkhut aan de Richard Jungweg in Rotsterhaule werden bovendien een pleisterende ruigpootbuiser (*Buteo lagopus*) en visarend (*Pandion haliaetus*) waargenomen. Kort na de herintroductie van de otter (*Lutra lutra*) in de Weerribben heeft zich zelfs een vrouwelijk exemplaar van deze soort in de petgaten van het Wester- en Oosterschar (globaal het gebied tussen het Tjeukemeer en Heerenveen) opgehouden. Ook voor libellen zijn de nattere omstandigheden en verbeterde waterkwaliteit van het Easterskar gunstig. Zo stelde Tom Jager (It Fryske Gea) hier in 2003 de zeldzame bruine korenbout (*Libellula fulva*) vast. Van de dagvlinders zijn onder meer zilveren maan (*Boloria selene*) en aardbeivlinder (*Pyrgus malvae*) van het Easterskar bekend. Het doel van de vlinderwerkgroep was deze nacht om uit te vinden of het gebied ook een interessante nachtvlinderfauna herbergt.

Zeven deelnemers verzamelden zich om 21:00 uur op de afgesproken plaats voor de geplande inventarisatie. Na flinke tegenstellingen in het weerbeeld van de voorgaande weken (van een hittegolf in de eerste decade van augustus tot uitzonderlijk veel regen op 12 en 13 augustus), bleef het deze nacht gelukkig droog bij een gematigde temperatuur. In totaal werden vier lampen opgesteld, waarvan drie in de buurt van de Scharweg die het gebied doorkruist. Een ander laken werd gespannen op een, inmiddels sterk door koninginnenkruid (*Eupatorium cannabinum*) en hoog opgaande rietvegetaties verruigde, voormalige vliegplaats van de zilveren maan.

In de kleine uurtjes van zondag 15 augustus kon de balans van de excursie worden opgemaakt. Maar liefst 91 soorten macro-nachtvlinders kwamen op onze lichtbronnen af. De samenstelling van de gevangen soorten was divers. Naast enkele kenmerkende vlindersoorten van de laagveenmoeras-levensgemeenschap werd een groter aantal minder kieskeurige soorten waargenomen. De specialisten werden gevormd door soorten waarvan de rupsen in de stengels en wortels van allerlei moerasplanten leven, zoals *Archanara dissoluta*, *Archanara geminipuncta* (beide in de stengels van riet), *Archanara sparganii* (in de stengels van lisdodde en egelskop) en *Celeana leucostigma* (in de stengels en wortels van onder andere gele

lis en galigaan). Tussen de minder kieskeurige vlindersoorten (generalisten) bevonden zich enkele fraai gekleurde beesten als bonte bessenvlinder (*Abraxas grossulariata*), grote beer (*Arctia caja*), puntige zoomspanner (*Epione repandaria*), kleine hermelijnvlinder (*Furcula furcula*), wapendrager (*Phalera bucephala*) en goudvenstertje (*Plusia festucae*).

Ook het voorkomen van een andere vertegenwoordiger van laagveenmoerassen mag niet onvermeld blijven: de hopwortelboorder (*Hepialus humuli*). Door de aanwezigheid van zowel mannetjes als vrouwtjes van deze soort was tijdens de excursie goed het verschil in uiterlijk tussen beide seksen (geslachtsdimorfie) van de hopwortelboorder te zien: de vleugels van het mannetje zijn egaal zilverachtig wit van kleur, terwijl het vrouwtje okergele vleugels heeft met een lichtbruine, variabele tekening.

Daarnaast is de waarneming van de zuidelijke stofuil (*Hoplodrina ambigua*) het vermelden waard. Deze uil kan in onze provincie lokaal als standvlinder worden aangemerkt, maar de meeste waarnemingen van de zuidelijke stofuil in Fryslân hebben betrekking op trekkende of zwervende exemplaren. De soort was dit najaar op meerdere plaatsen in Fryslân goed vertegenwoordigd.

Verder waren de vangsten van afwijkende individuen van berkenoogspanner (*Cyclophora albipunctata*) en vermoedelijk de gewone bandspanner (*Epirrhoe alternata*) opmerkelijk. Bij de eerste soort ging het om een variëteit die veel lijkt op de door Lempke in zijn *Catalogus der Nederlandse Macrolepidoptera* beschreven f. *nigrosparisata*. Het kenmerk van deze forma is dat voor- en achtervleugels fijn zwart zijn bestoven, hetgeen vooral bij de vleugeladers goed zichtbaar is. De andere gevangen vorm deed aanvankelijk de wenkbrauwen van de excursiegangers fronsen. Er lijkt nu ook overeenstemming te zijn over de identiteit van deze soort: een variëteit van *Epirrhoe alternata*. Deze forma heeft een overwegend lichtgrijs middenveld en een scherpe, witte golflijn in het achterrandsveld van voor- en achtervleugel.

Terugblikkend op de excursie kan men stellen dat het Easterskar een tamelijk rijke nachtvlinderfauna herbergt. Het aantal waargenomen soorten is hoog voor augustus, zeker gezien het feit dat de dagen voorafgaand aan de excursie uitzonderlijk nat waren. Zoals verwacht, waren de voor laagvenen karakteristieke nachtvlinders goed vertegenwoordigd. Toch zijn een aantal andere vlinders van laagveenmoerassen niet waargenomen, soorten die op grond van hun voedselplantvoorkeur wel te verwachten waren: *Arenostola phragmitidis* (rups in de stengels van riet), *Nonagria typhae* (rups in de stengels van lisdodde) en *Rhizedra lutosa* (rups in de stengels en wortelstok van riet). Het is onduidelijk of deze soorten aanvullende eisen aan het leefgebied stellen, waaraan het Easterskar niet voldoet. Wellicht komen ook *Lacanobia splendens* (rups op moerasvaren en bitterzoet), *Phragmataecia castaneae* (rups in de stengels van overjarig riet) en *Spilosoma urticae* (rups op lage (water)planten) in het Easterskar voor, maar dan zal het gebied eerder in het jaar moeten worden bemonsterd. Dankzij de variatie in

het gebied konden naast de genoemde moerasvlinders nog een groot aantal andere vlindersoorten worden vastgesteld. Toekomstige inventarisaties zullen moeten uitwijzen of er verschuivingen in de nachtvlinderfauna optreden.

Bladmijnenexcursie op de Schaopedobbe Jannie Sinnema

Op 9 oktober hadden zich 's middags 13 personen verzameld om onder leiding van Leo Bot te zoeken naar bladmineerders. De Schaopedobbe is dit jaar ons speerpuntgebied en we kunnen op deze manier de soortenlijst van waargenomen vlindersoorten uitbreiden.

Het aantal bladeren met mijnen erin viel erg tegen; we moesten er echt om zoeken. In totaal zijn er 30 verschillende bladminerende soorten behorende tot de Lepidoptera gevonden op 12 verschillende soorten bomen en struiken. Zo konden we op Eik 7 soorten vaststellen en op Berk 5. Op Meidoorn, waar we vorig jaar wel 7 soorten tegenkwamen, vonden we nu alleen *Parornix anglicella* en slechts een enkel blaadje met *Stigmella perpygmaeella*. Met het afzoeken van de bladeren kwamen we tevens enkele zakjes tegen van Coleophora's, zoals *Coleophora milvipennis* op Berk.

Gelukkig was het mooi weer en zagen we ook nog veel kleine vuurvlinders vliegen. Ook een mannetje witvlakvlinder (*Orygia antiqua*) was actief. Op een paal zaten diverse "zakjes" van de Psychide *Proutia betulina*. Toen we onze weg zochten door de hei kwamen we de rups van de veelvraat (*Macrothylacia rubi*) tegen. De trekvlinders *Nomophila noctuella* en de bekende gamma-uil (*Autographa gamma*) vlogen ook nog langs.

Tijdens de excursie troffen we ook twee libellenwaarnemers aan, die op zoek waren naar de Bruine Winterjuffer; deze konden we niet opsporen; wel vonden we voor hen een Houtpantserjuffer. Voor paddestoelliefhebbers was er ook genoeg te zien. De pake van Tymo wees de excursiedeelnemers op diverse bijzondere paddestoelen en kon niet voorkomen dat bij de zoektocht naar bladmineerders enkele paddestoelen werden beschadigd.

Om ruim vijf uur was de excursie teneinde; ondanks de tegenvallende vondsten toch een gezellige en geslaagde middag.

Bijzondere waarnemingen in Friesland in 2004 Siep Sinnema

Al waren de waarnemingen wat minder spectaculair, ook het jaar 2004 bracht ons diverse waarnemingen die de kwalificatie "bijzonder" verdienen. In de loop van het jaar kwamen deze waarnemingen bij ons binnen, vaak via mail of via de website van de Vlinderwerkgroep Friesland. Overigens, deze website is ondertussen al 18634 keer bezocht op het moment dat ik dit schrijf! Omdat niet al onze leden de mogelijkheid hebben om via internet deze site te bezoeken, heb ik

een selectie gemaakt van de waarnemingen, die daar te vinden zijn. Om het geheel overzichtelijk te houden heb ik bijvoorbeeld de waarnemingen van de Gehakkelde Aurelia (*Polygonia c-album*) niet opgenomen in onderstaande lijst, omdat deze vlinder zo langzamerhand zo vaak gezien wordt in onze provincie dat je hem niet meer bijzonder kunt noemen. In deze lijst staan een aantal soorten, die nieuw zijn voor Friesland. In het artikel van Gerrit Tuinstra op bladzijde 17 wordt op deze soorten nader ingegaan.

Archiearis parthenias		16-3	Beetsterzwaag	E.P.de Boer
Archiearis parthenias		17-3	Beetsterzwaag	G.Tuinstra
Spudea rusticilla		17-3	Schaopedobbe	G.Tuinstra
Archiearis parthenias		17-3	Hemriker Scharren	10 exx.,Hunneman
Jodis putata		26-3	Gorredijk (binnenshuis)	mevr.Kleiterp; als pop uit plantmateriaal?
Archiearis parthenias		27-3	Bakkeveen	Sinnema
Lithophane semibrunnea		29-3	Gorredijk	Hunneman
Archiearis parthenias		31-3	Appelscha	4 exx, Hunneman
Archiearis parthenias		31-3	Bakkeveen	E.P.de Boer
Conistra rubiginea		1-4	Schaopedobbe Elsloo	Tuinstra,Hunneman
Conistra rubiginea		3-4	Schaopedobbe Elsloo	Hunneman
Conistra erythrocephala f. glabra		3-4	Schaopedobbe Elsloo	Hunneman
Orthosia miniosa		16-4	Lippenhuizen	W.Poppe
Lamproteryx suffumata		26-4	Lauwersmeer	G.Tuinstra
Orthosia miniosa		26-4	Hemrik	Sinnema
Phalacropteryx graslinella		27-4	Duurswouderheide	P.Huisman
Esperia sulphurella		2-5	Drachten	G.Tuinstra
Heliothis viriplaca		28-5	Fugelhelling Ureterp	H.Meyer
Papilio machaon	Koninginnepage	30-5	Appelscha	A.Trinks
M. stellatarum	Kolibrievlinder	8-6	Nijberkoop	A. vd Veen
Catocala nupta	Rood Weeskind	16-6	Wijnjewoude	rups, J.vd Wier
Coenonympha tullia	Veenhooibeestje	18-6	Fochtelooërveen	102 ex. Judith Bouma
Shargacucullia scrophulariae		19-6	Beetsterzwaag	rups, G.Tuinstra
Coenonympha tullia	Veenhooibeestje	22-6	Fochtelooërveen	190 ex.!! Judith Bouma
M. stellatarum	Kolibrievlinder	24-6	Bakkeveen	A.Kerkhof
Oxyptilus parvidactyla		28-6	Harkema	G.Tuinstra
M. stellatarum	Kolibrievlinder	29-6	Oosterbierum	J.Jukema
M. stellatarum	Kolibrievlinder	1-7	Appelscha	G.Bergsma
M. stellatarum	Kolibrievlinder	10-7	Jonkersland	dhr.Gadella
M. stellatarum	Kolibrievlinder	16-7	Eernewoude	J.Boosman
Hemaris fuciformis	Glasvleugelpijlstaart	10-7	Ternaard	J.Dijkstra
M. stellatarum	Kolibrievlinder	18-7	Beetsterzwaag	H.vd Berg

<i>M. stellatarum</i>	Kolibrievlinder	18 -7	Schaopedobbe	H.vd Berg
<i>Maculinia alcon</i>	Gentiaanblauwtje	21 -7	Zandhuizen	22 exx., H.Hoornveld jr.
<i>M. stellatarum</i>	Kolibrievlinder	23 -7	Fochteloo	J.Bouma
<i>Acherontia atropos</i>	Doodshoofdvlinder	24 -7	Sneek	mevr.V.d. Veer
<i>Cucullia asteris</i>		25 -7	Frl.d. buitendijks	7 rupsen, G.Tuinstra
<i>Agdistis bennetti</i>		25 -7	Holwerd	G.Tuinstra
<i>Argynnis paphia</i>	Keizersmantel	26 -7	Kollumeroord	O.Idema
<i>Acronicta alni</i>		27 -7	Beetsterzwaag	Rups, T.Muus
<i>Papilio machaon</i>	Koninginnepage	27-7	Gorredijk	A. vd Berg
<i>Pontia daplidice</i>	Resedawitje	30 -7	Schaopedobbe	G.Bergsma
<i>M. stellatarum</i>	Kolibrievlinder	31 -7	Zwagerbosch	T.Postma
<i>Coscinia cribraria</i>		31 -7	Schaopedobbe	150 exx.,G.Tuinstra
<i>Malacosoma castrensis</i>	Heideringelrups	31 -7	Schaopedobbe	G.Tuinstra
<i>Apamea furva</i>		6 -8	Schaopedobbe	Hunneman
<i>Lasiocampa trifolii</i>		6 -8	Schaopedobbe	G.Tuinstra
<i>Amblyptilia acanthadactyla</i>		7 t/m 26 -8	Drachten	10 exx., G.Tuinstra
<i>Buckleria paludum</i>		11 -8	Schaopedobbe	2 exx., G.Tuinstra
<i>M. stellatarum</i>	Kolibrievlinder	14 -8	Eernewoude	J.Boosman
<i>Helicoverpa armigera</i>		18 -8	Drachten	G.Tuinstra
<i>Chloroclysta siterata</i>		4 -9	Schaopedobbe	Sinnema
<i>M. stellatarum</i>	Kolibrievlinder	12 -9	Gorredijk	S.Klijnstra
<i>M. stellatarum</i>	Kolibrievlinder	16 en 17 -9	Franeker	R.Reuderink
<i>Larentia clavaria</i>		18 -9	Beetsterzwaag	Tymo Muus
<i>M. stellatarum</i>	Kolibrievlinder	18 -9	Drachten	G.Tuinstra
<i>Papilio machaon</i>	Koninginnepage	21 -9	Oosterwolde	Rups, W.Scheenstra
<i>M. stellatarum</i>	Kolibrievlinder	25 -9	Fochteloo	J.Bouma
<i>Xylena vetusta</i>		27 -9	Lauwersoog	G.Tuinstra
<i>Xanthia aurago</i>		29 -9	St.Nicolaasga	A.Saunders
<i>M. stellatarum</i>	Kolibrievlinder	30 -9	Oudehaske	J. vd Woude
<i>M. stellatarum</i>	Kolibrievlinder	2 -10	Schaopedobbe	G.Tuinstra
<i>M. stellatarum</i>	Kolibrievlinder	3 -10	Heerenveen	H.Kuipers
<i>Xanthia aurago</i>		4 -10	St.Nicolaasga	A.Saunders
<i>M. stellatarum</i>	Kolibrievlinder	9 -10	Gorredijk	W.Bil

Nieuwe soorten voor de Friese vlinderfauna Gerrit Tuinstra

Het afgelopen jaar heb ik me naast de macro-nachtvlinders ook wat meer bezig gehouden met micro-nachtvlinders. Hierbij kwam het hoofdzakelijk neer op het

“her en der” verzamelen van micro’s, dus niet gericht zoeken naar bepaalde soorten. Alleen naar een aantal soorten uit de familie *Pterophoridae* (vedermotten), heb ik speciaal gezocht. Een deel van de vangsten kon ik zelf determineren, het andere deel zal door specialisten bekeken moeten worden om zekerheid m.b.t. de determinatie te krijgen.

Het afgelopen jaar heb ik op twee plekken herhaaldelijk nachtvlinders geïnventariseerd met kunstlicht, op de Schapedobbe (het afgelopen jaar als speerpuntgebied) en ten oosten van het dorp Lauwersoog (provincie Groningen). Deze inventarisaties waren voornamelijk gericht op macro-nachtvlinders. Diverse micro’s konden op het laken worden gedetermineerd, anderen werden verzameld om ze later te determineren. Het waarnemen van micro’s met behulp van kunstlicht is echter niet de beste methode, dit in tegenstelling tot macro’s. Een andere en goede manier om micro’s te verzamelen is simpelweg door ’s avonds, voor en tijdens de schemering, door de vegetatie te struinen en aan boompjes en struikjes te schudden.

Een deel van de verzamelde micro’s moet nog gedetermineerd worden, maar tussen het overige deel zaten vijf nieuwe soorten voor de provincie Friesland, althans voor zover mij nu bekend. De zes soorten worden hieronder beknopt beschreven.

Lampronia corticella (Linnaeus, 1758)

Het genus *Lampronia* is in Nederland het enige genus uit de familie *Prodoxidae*. In Nederland zijn slechts zes soorten uit het genus en daarmee deze familie bekend (Geannoteerde naamlijst van de Nederlandse Vlinders). *Lampronia corticella*, die vroeger *Lampronia rubiella* heette, is één van deze zes vrij kleine en vrij saai gekleurde soorten. Deze oude naam zegt iets over de voedselplant van de vlinder, namelijk framboos, *Rubus idaeus* (De Kleine Vlinders). Ook andere soorten *Rubus* worden als voedselplant aangemerkt (The Moths and Butterflies of Great Britain and Ireland). *L. corticella* is de meest bont getekende *Lampronia* in Nederland, met een gelige, vrij fijne en vlekkerige tekening op een bruingrijze basiskleur. Ook de basiskleur van de overige vijf soorten is bruingrijs. Twee soorten zijn vrijwel ongetekend en twee soorten worden gekenmerkt door (drie of vier) grotere gelige vlekken per bovenvleugel. *Lampronia morosa* (hieronder beschreven) heeft op iedere bovenvleugel slechts één vage vlek.

L. corticella was niet bekend uit het noorden van Nederland (pers. med. Kuchlein en De Kleine Vlinders) en daarmee dus nieuw voor Friesland. Mogelijk is de soort wel present maar door z’n grootte (spanwijdte 9-12 mm.) en kleur nog onopgemerkt. Ik ving één exemplaar tijdens de excursie naar het Stuttebosch (verslag elders deze Flinterwille), op 5 juni.

Lampronia morosa (Zeller, 1852)

Een tweede nieuwe soort voor Friesland, uit het genus *Lampronia* is *L. morosa*. Zoals hierboven beschreven een saai gekleurde en getekende soort, die overigens

wat groter is dan *L. corticella* (spanwijdte 12-15 mm.). Hiervan ving ik één exemplaar, overdag op 16 mei, in een berm van de Wâldwei/A7, ter hoogte van Opeinde. De berm ter hoogte van de vindplaats heeft een rijke grassen- en kruidenvegetatie met verspreid enkele bomen en struiken, waaronder Hondсроos (*Rosa canina*). Deze en andere soorten rozen (ook gecultiveerde soorten) vormen de voedselplanten van de soort. Het gevangen exemplaar werd opgejaagd door met de steel van het net, op de stam van een hier in de berm groeiende Hondсроos te slaan.

Net als *L. corticella* was ook *L. morosa* niet bekend uit Noord Nederland. De meest noordelijke vindplaats tot nog toe is Callantsoog (Koster), maar de soort is vooral uit midden en zuid Nederland bekend, echter tot en met 1993 uit slechts dertien uurhokken (De Kleine Vlinders). In 2002 is *L. morosa* in aantal waargenomen op een tweetal plekken in Zuid Holland (Franjes 12 en 13). Hier werden eind april rupsen gevonden in de jonge scheuten van rozen. Vlinders werden waargenomen in mei (Scheffers).

Esperia sulphurella (Fabricius, 1775)

Een interessante en goed herkenbare soort is *Esperia sulphurella*. Interessant omdat deze soort pas in 1971 voor het eerst in Nederland waargenomen werd (tegenwoordig steeds vaker in het binnenland) en goed herkenbaar vanwege z'n wat grotere formaat en vooral de gele ondervleugels. *E. sulphurella* is een soort uit de familie *Oecophoridae*, met in totaal bijna 90 soorten bekend uit Nederland.

E. sulphurella werd dus pas voor het eerst in 1971 in Nederland waargenomen in Melissant, Zuid-Holland (Huisman). Later werden nog enkele waarnemingen gedaan in zuidwest Nederland en in 1990 werd de soort waargenomen op Texel. Tot en met 1995 werd de soort uitsluitend waargenomen in de kuststreek. In 1996 werd de eerste binnenlandse waarneming gedaan in Eindhoven (Groenen), gevolgd door de tweede in Dalfsen in 2002 (Goutbeek) en de derde in 2003 in Nijmegen (Ten Holt, Franje 13).

De rups van *E. sulphurella* leeft van dood hout (De Kleine Vlinders). De waargenomen vlinders in Melissant kwamen uit dood appelhout en ook andere waarnemingen werden in verband gebracht met dood hout (appel, *Prunus* en mogelijk andere soorten).

Op 2 mei vond ik overdag, zittend op een blad van hazelaar, in de tuin een zeer vers exemplaar van *E. sulphurella*. In de tuin zelf ligt weinig dood hout, maar in tuin van de burens stond een vrijwel dode, vrij grote berk. Volgens de bekende

gegevens was dit de vierde waarneming van de soort in het binnenland, de meest noordelijke in Nederland en nieuw voor Friesland.

Sophronia semicostella (Hübner, 1813)

De familie *Gelechiidae*, waartoe *Sophronia semicostella* behoort, telt in Nederland bijna 150 verschillende soorten. *S. semicostella* is de enige soort uit het genus *Sophronia*. Deze soort komt in Nederland voornamelijk voor in het midden, met name de Veluwe, en zuiden van het land. In De Kleine Vlinders worden twee uurhokken in Drenthe weergegeven, uit Groningen en Friesland was de soort nog niet bekend.

Op 28 juni van het afgelopen seizoen ving ik van *S. semicostella* twee exemplaren, aan de rand van het heideterreintje vlakbij het terrein van het Themapark Spitkeet, bij Harkema. Aan de rand van dit schrale terreintje groeit o.a. gewoon reukgras (*Anthoxanthum odoratum*), de voedselplant van de soort (De Kleine Vlinders).

Opvallend was de vangst van een aantal exemplaren van *S. semicostella*, tijdens de middagexcursie van onze werkgroep op de Schapedobbe (10 juli). Dit was op het schrale graslandje aan de zuidrand van het gebied, waar ook reukgras groeit. Op 19 juli ving ik in de schemering, ook op de Schapedobbe, drie exemplaren van *S. semicostella*, door met het net door helm (*Ammophila arenaria*) te slepen. Of helm ook een voedselplant van de soort is, is onduidelijk. Op deze plek, die op enkele honderden meters van de ander vindplaats op de Schapedobbe ligt, groeit geen reukgras maar wel andere grassen van schrale bodems, bijvoorbeeld buntgras (*Corynephorus canescens*).

Oxyptilus parvidactyla (Haworth, 1811)

Mede naar aanleiding van de waarneming van *Oxyptilus chrysodactyla* van vorig jaar, ben ik dit jaar gericht gaan zoeken naar een aantal soorten uit de familie *Pterophoridae* ofwel vedermotten. In totaal zijn van deze familie in Nederland 37 soorten waargenomen. Lang niet al deze soorten zijn in Friesland waargenomen, maar toch een aardig aantal.

Van het genus *Oxyptilus* zijn uit Nederland naast de eerder genoemde *O. chrysodactyla* ook nog *O. pilosellae*, *O. distans* en *O. parvidactyla* bekend.

O. parvidactyla is in Nederland de minst algemene van deze vier soorten, met slechts 13 uurhokken tot en met 1968! In de periode 1865 – 1882 werden van *O. parvidactyla* tientallen exemplaren in tien verschillende uurhokken waargenomen. Daarna werd de soort in een lange periode in het geheel niet waargenomen. Pas in 1940 werd de soort weer gezien, op enkele plaatsen in het Gooi. Het laatste exemplaar van *O. parvidactyla* werd waargenomen in Maastricht in 1968 (De Kleine Vlinders, 1993)!

Op 28 juni heb ik twee vlinders van de soort gevangen op een houtwal in de omgeving van Oostermeer, door met het net door de kruidlaag te slepen. De kruidlaag bestond op de plek waar de vlinders gevangen werden, voor een groot deel uit muizeoor (*Hieracium pilosellae*), de voedselplant van de rups.

Een heel opmerkelijke vangst, van een soort die voor het laatst in 1968 in Nederland werd waargenomen. *O. parvidactyla* is een prachtig klein vedermotje. De gevangen exemplaren hebben een spanwijdte van slechts 13 mm.

Literatuur

Geannoteerde naamlijst van de Nederlandse vlinders; Joop H. Kuchlein en Rob de Vos; Backhuys Publishers, Leiden, 1999 (ISBN: 90-5782-052-8).

De Kleine Vlinders; Handboek voor de Faunistiek van de Nederlandse Microlepidoptera; J.H. Kuchlein; Pudoc Wageningen, 1993 (ISBN: 90-220-1038-4).

The Moths and Butterflies of Great Britain and Ireland, Volume 1; John Heath; Harley Books, 1983 (ISBN: 0-946589-15-1).

Franje 12, 18 -9 2003 en Franje 13, 23 februari 2004; Mededelingen uit de Secties "Snellen" en "Ter Haar" van de Nederlandse Entomologische Vereniging (ISSN: 1388-4409).

De vlinders van St.Nicolaasga Andy Saunders

Aantal soorten 2000-2004

Het totaal aantal soorten macronachtvlinders gevangen in de regio rond St. Nicolaasga is nu 268. Ik vind dit aantal vrij hoog voor maar vier jaar tussentijd.

<i>Familie</i>	<i>Aantal</i>
Hepialidae	2
Psychidae	1
Cossidae	1
Limacodidae	1
Lasiocampidae	2
Sphingidae	5
Drepanidae	8
Geometridae	98
Notodontidae	13
Noctuidae	117
Panthidae	1
Lymantridae	2
Nolidae	4
Arctiidae	13
<i>totaal</i>	268

Nieuwe soorten voor 2004.

Tot nu toe (14-10-04) heb ik in 2004 twaalf nieuwe soorten macronachtvlinders gevonden in en om St. Nicolaasga.

De eerste soort is kamperfoelie-uil (*Xylocampa areola*) gevangen in eigen tuin met een lichtval. De tweede soort heb ik op 27 april langs het fietspad vlakbij Schartsterbrug met een net gevangen. Het was de dagvliegender macronachtvlinder

dwerghuismoeder (*Panemeria tenebrata*). De derde nieuwe soort is de bleke eenstaart (*Falcaria lacertinaria*). Dit jaar heb ik vier keer deze vlinder gevangen. De vierde soort was een mooie groene uil, de gevlekte groenuil (*Moma alpium*), ook gevangen met een lichtval in eigen tuin op 16 juni. In juli heb ik de schaduwsnuituil (*Herminia tarsicrinalis*) en de spanner *Hydrelia flammeolaria* in de eigen tuin gevangen. Een zwoele avond werd opgeluisterd door de vondst van een twee nieuwe spanners! De grote gele vliervlinder (*Ourapteryx sambucaria*) en de mooi getekende porseleinvlinder (*Calospilos sylvata*).

Calospilos sylvata

Op 24 juni ben ik met lichtval en vangnet midden in het riet gaan zitten (Teroelstersypen). Hier heb ik twee nieuwe soorten gevangen. Twee spanners, de blauwrandspanner (*Plemyria rubiginata*) en de paardenbloemspanner (*Idaea seriata*). Op 18 juli in eigen tuin heb ik twee keer de moeras-grasuil (*Apamea ophiogramma*) waargenomen. En tot slot wil ik jullie nog meenemen naar een nieuwe soort die ik met stroop op 29 sept. en 4 okt. heb gevangen. Het gaat hier om de safraangouduil (*Xanthia aurago*), een zeldzame uil.

De “top vijf” nachtvinders gevangen tussen 2000 en 2004 zijn.

<i>Nachtvlinder</i>	<i>Aantal</i>
Noctua pronuba	3785
Xestia c-nigrum	1035
Agrotis exclamtionis	880
Xestia triangulum	619
Peribatodes rhomboidaria	613

Plannen voor 2005.

Ik zal proberen meer vlinders op stroop te vangen en ook meer rupsen te vinden, misschien kan ik dan de aantal soorten lijst dichtbij de 300 krijgen.

Inventarisatie nachtvinders Lauwersoog Gerrit Tuinstra

Iedereen kent de Lauwersmeergebied. Onder de natuurmensen is het gebied vooral bekend bij vogelaars, maar het gebied is ook botanisch erg interessant. Het is een zeer afwisselend gebied met graslanden, rietlanden, bossen en natuurlijk het

Lauwersmeer zelf, dat enkele tientallen jaren geleden van de Waddenzee werd gescheiden.

Het gebied ten oosten van het dorp Lauwersoog heeft op bepaalde plekken wel iets weg van een duingebied, met op verschillende plekken een begroeiing met duindoorn (*Hippophaë rhamnoides*) en op plekken in het militaire oefenterrein ook helm (*Ammophila arenaria*). Het gebied wordt daarnaast gekenmerkt door bossen (loof- en naaldbos), maar vooral door de prachtige graslanden met bijzondere plantensoorten als parnassia (*Parnassia palustris*), rondbladig wintergroen (*Pyrola rotundifolia*), duizendguldenkruid (*Centaureum minus*) en verschillende soorten orchideeën.

De in het gebied voorkomende dagvlinders zijn goed bekend. Een soort die het hier zeer goed doet is het icarusblauwtje (*Polyommatus icarus*). Van de nachtvlinderfauna is weinig bekend. Om deze reden, maar zeker ook om de gevarieerde en “andere” vegetatie (dan wat ik over het algemeen gewend ben) leek het me interessant om het gebied te inventariseren op nachtvlinders. In het vroege voorjaar heb ik van Staatsbosbeheer vergunning gekregen en vervolgens op 2 april voor het eerst de nachtvlinders geïnventariseerd. In totaal ben ik op precies 20 avonden in het gebied geweest met lamp en laken, die ik op grofweg drie verschillende plekken opgesteld heb. Een aantal keren heb ik daarbij ook gesmeerd, op 27 september uitsluitend gesmeerd. Drie keer werd ik vergezeld door Henk en Auke Hunneman en één keer heb ik samen met Andy Saunders geïnventariseerd. Ik heb me hoofdzakelijk gericht op macro-nachtvlinders, maar ook micro's werden genoteerd en/of verzameld. Een aantal keren ben ik vroeg op de avond vertrokken, zodat ook nog een aantal dagactieve soorten danwel soorten die vooral in de schemering vliegen, waargenomen konden worden. Twee voorbeelden hierbij zijn *Euclidia glyphica* en *Chiasmia clathrata*, beide soorten die hoofdzakelijk voor het donker waargenomen werden.

Over het algemeen heb ik geïnventariseerd onder goede weersomstandigheden. Het is precies 50 kilometer rijden vanaf Drachten. Het zou dus zonde zijn om tegenvallende resultaten te hebben vanwege slechte weersomstandigheden. Een enkele keer kwam het toch voor dat het weer wat slechter was dan het in eerste instantie leek. In dergelijke gevallen heb ik zoveel mogelijk een luwe plek tegen het bos gezocht. Uiteraard werden de perioden dat de lamp aan stond aangepast aan de periode van het jaar en daarnaast de resultaten van de avond. Bij wat tegenvallende resultaten zet je de lamp nou eenmaal wat sneller uit dan bij goede. Slechts enkele avonden waren zgn. “topavonden”. Op dergelijke avonden ging de lamp dan ook laat (vroeg) uit. Twee van die avonden vielen in eind juli. Opvallend was dat het die nachten eigenlijk niet echt donker werd, wat aan de kust misschien wel normaal is in die tijd van het jaar.

Resultaten.

De resultaten waren prima. Op sommige avonden werden grote aantallen waargenomen, bijvoorbeeld op 21 juli bijna 900 vlinders. Het aantal soorten was

regelmatig erg hoog. Zes keer meer dan 80 soorten macro's, op 30 juni en 21 juli zelfs resp. 96 en 95 soorten. Ook op 9 juni lag het aantal waargenomen macrosoorten al boven de 80.

In totaal zijn er tijdens de inventarisatie 309 soorten nachtvlinders waargenomen. 260 soorten macro's en 49 soorten micro's. Het aantal micro's zal nog oplopen omdat een aantal soorten nog gedetermineerd moet worden. Er werden macro's uit twaalf verschillende families waargenomen, met als toppers (zoals gebruikelijk) de *Geometridae* (spanners) met 80 soorten en de *Noctuidae* (uilen) met 120 soorten, gevolgd door de *Notodontidae* (tandspinners) met 15 soorten en de *Drepanidae* (eenstaarten) en *Arctiidae* (beervlinders) met beide 12 soorten.

Een aantal waargenomen soorten zijn kenmerkend voor duin- cq. kustgebieden, bijvoorbeeld *Scopula rubiginata* (71 exx.), *Scopula emutaria* (2 exx.), *Thalpophila matura* (55 exx.), *Chortodes elymi* (2 exx.), *Agrotis vestigialis* (8 exx.) en *Eilema pygmaeola* (1 ex.).

Andere interessante vangsten waren *Cilix glaucata* (2 exx.), *Petrophora chlorosata* (1 ex.), *Chloroclysta siterata* (1 ex.), *Philereme vetulata* (1 ex.), *Euphyia unangulata* (1 ex.), *Cerura vinula* (3 exx.), *Furcula bifida* (7 exx.), *Ipimorpha retusa* (4 exx.), *Cosmia affinis* (1 ex.), *Xylena vetusta* (1 ex. op smeer), *Hecatera bicolorata* (3 exx.), *Mythimna obsoleta* (3 exx.) en *Rhyacia simulans* (maar liefst 24 exx.).

Bijzonder.

Zeer bijzonder en daarom nog even apart vermeld waren de waarnemingen van *Lampropteryx suffumata* (*Geometridae*) en *Syngrapha interrogationis* (*Noctuidae*). Van beide soorten werd één exemplaar waargenomen.

L. suffumata werd op 29 april waargenomen. Deze spanner wordt in Nederland sporadisch waargenomen. In de periode 1911 – 1921 is de soort in waargenomen in Zuid-Limburg. Daarna is de soort voor lange periode niet gezien in Nederland. In de periode 1980 – 1990 zijn er in het zuiden van Nederland slechts drie exemplaren waargenomen en in 2003 één exemplaar in Zuidloo, Overijssel (Groenink). Het in Lauwersoog waargenomen exemplaar is dus de vijfde na 1921! De plaats van de waarneming is opmerkelijk, omdat *L. suffumata* eigenlijk alleen veel zuidelijker in Nederland waargenomen is.

Een exemplaar van *Syngrapha interrogationis* zat op 17 augustus op het laken van Henk en Auke. Ook dit is een opmerkelijke vangst. *S. interrogationis* is een trekvlinder die weinig in Nederland waargenomen wordt, zeker de laatste jaren. Deze soort lijkt enigszins op *Autographa gamma* (gammauil), maar is toch duidelijk anders. Hij hoort wel thuis in die groep.

Tot slot wil ik nog één micro-soort noemen, *Cydia amplana*. In De Kleine Vlinders worden slechts twee uurhokken vermeld van deze soort, in het duingebied van Noord Holland. *C. amplana* is een *Tortricide* (bladroller) die vooral de laatste jaren vaker waargenomen wordt en zich uitbreidt in Nederland. De soort was nog niet waargenomen in de noordelijke provincies.

Weersinvloeden op populatie veenhooibeestje Judith Bouma-Litjens

Als "net komen kijkend" lid van de Vlinderwerkgroep Friesland, vind ik het erg leuk dat mij gevraagd is om een stukje te schrijven voor de Flinterwille over hét veenhooibeestje (afgekort VHBje). Ik ken inmiddels een groot aantal mensen die zéker meer weten en kunnen vertellen over dit bedreigde mooie vlindertje. Ik ervaar de waarnemingen steeds als bijzonder, maar het wetenschappelijk gedeelte laat ik graag over aan de echte kenners!

Het seizoen begon zo geweldig vroeg en mooi, maar het blijft opmerkelijk dat ik de eerste waarneming al op 17 mei deed. Natuurlijk zou je gaan twifelen, aan mezelf of dat ene VHBje, maar na de verbazing en het "wegduiken" van het vlindertje hebben mijn man en ik een lange tijd staan kijken, wachtend, om toch die bevestiging te krijgen. En die kregen we! Het Veenhooibeestje kwam wederom tevoorschijn. Toen was het duidelijk, de eerste van 2004! Lempke noemt de eerste waarneming ooit op 27 mei, mijn waarneming was dus tien dagen eerder. Is het nu een kwestie van al hogere temperatuur vroeg in het jaar of is en blijft dit een uitzondering? Tot mijn spijt is het weer kort daarna omgeslagen en heb ik tot 4 juni niet eentje meer gezien, helaas. Als het weer constanter zou zijn en niet die pieken en dalen zou vertonen, was het dan niet allemaal veel duidelijker?

Vorig jaar hebben Grietje de Lange en ikzelf een bijzondere waarneming gedaan van 100 Veenhooibeestjes op één dag. Het is dat jaar bij 100 gebleven op eenzelfde dag. We hadden hoop de dagen erna meer (nóg meer!?) te kunnen waarnemen, maar ook toen werkte het weer zeker niet mee en daardoor geeft het mij een "scheef" gevoel, omdat ik dit jaar een piekdag had van 102 en enkele dagen daarna (het weer werkte toen wél mee) het hoge aantal van 190 exemplaren! Dus het blijft een groot vraagteken voor mij hoe het vorig jaar had kunnen zijn na die verbazende 100 VHBjes als het weer destijds wél had meegewerkt!

Op een uitnodiging van Pauline Arends, werkzaam bij Staatsbosbeheer in Hooghalen, om daar ter plekke veenhooibeestjes te komen kijken zijn we ingegaan. Helaas was het weer dusdanig dat we de afspraak hebben moeten verzetten. Ook die dag was het echt dat oer Hollandse weer. Spectaculaire plensbuien die we van zeer dichtbij hebben mogen meemaken. Iets gezien door Willem Klok (Natuurmonumenten), Auke en Henk Hunneman, Jannie Sinnema, Pauline Arends en ondergetekende? Ja, regen en nog eens regen en een prachtig natuurgebied! Het speet ons werkelijk, want als daar inderdaad zo'n grote populatie veenhooibeestjes zit ... Volgend jaar zullen we opnieuw een poging wagen!

Misschien leuk om de aantallen eens naast elkaar te zetten van 2003 en 2004. Het was opvallend dat er toch erg veel overeenkomsten waren, daardoor vielen die uitzonderingen des te meer op van de eerste waarneming 2004 en het extreme aantal van 190. Hiervoor heb ik in feite mijn eigen visie al beschreven. Het Fochteloërveen heeft in mijn ogen inmiddels bewezen een uitstekend biotoop te

zijn voor het veenhooibeestje. Het veengebied moeten we op deze manier handhaven, alleen het weer hebben we (gelukkig) niet in eigen hand.

(afgebr.) =afgebroken route door weersomstandigheden.

	2003	2004		2003	2004
17 -5		1	27-6	7	-
04 -6	1	-	29-6	17	-
06 -6	5	-	30-6	9	51
07 -6	2	3	05-7	-	11(afgebr.)
08 -6	15	15	06-7	-	47
10 -6	6	15	07-7	2	-
11 -6	4	-	09-7	6	6 (afgebr.)
12 -6	30	-	14-7	1	-
14 -6	-	23	17-7	-	5
15 -6	54	-			
17 -6	100	-			
18 -6	24	102			
22 -6	-	190			
25 -6	15	-			
26 -6	-	43			

Bijvangsten en waarnemingen in de nacht Gerrit Tuinstra

In de nachtelijke uurtjes, voor, tijdens en na het inventariseren van nachtvlinders met behulp van kunstlicht en/of stroop, zie en hoor ik regelmatig andere dieren dan nachtvlinders. Eigenlijk zou ik al die waarnemingen moeten noteren, maar helaas blijft het daar meestal bij. Ook omdat het druk genoeg is met al die vlinders. Daarbij komt dat mijn kennis m.b.t. andere diergroepen vaak onvoldoende is om de waarnemingen altijd van een juiste naam te voorzien.

Ik heb eens op een rijtje gezet wat ik 's nachts zoal zie en hoor.

Vogels

Uilen; ransuil, soms een bosuil en soms een kerkuil voorbijvliegend of soms op de terugweg in de auto.

Kwartel; op verschillende plekken de aparte roep “kwik-me-dit” van deze bodembewoner gehoord.

Nachtegaal; het afgelopen jaar verschillende keren tijdens de inventarisatie in Lauwersoog gehoord en in 2000 tijdens de inventarisatie in de Tjongervallei. Op deze laatste plek in een nacht ook een keer een roepende *dodaars*, vanuit een pool.

Zoogdieren

Muizen; soms komt er een muis op bezoek. Het afgelopen jaar op dezelfde plek op de Schapedobbe een aantal keer. Soms zelfs tot onder het laken.

Egel; “snuffelend” in de omgeving of van de stroop snoepend.

Vleermuizen; diverse soorten vleermuizen, naar mijn idee in ieder geval laatvlieger en dwergvleermuis.

Ree; een enkele keer een “brullende” ree, waarschijnlijk omdat reëen niet blij zijn met al dat licht in het veld.

Vos; één keer een roepende vos en het afgelopen jaar verschillende keren gezien op de dijk tussen de Waddenzee en het Lauwersmeer. Op één avond zelfs drie stuks, in het licht van de auto.

Amfibieën

Heikikker, groene kikker en *gewone pad*; soms roepend nadat het aggregaat en de lamp uit gaan.

Kleine watersalamander; een keer 's nachts voorbij kruipend voor de lamp en het laken langs.

Insecten

Teveel om op te noemen.

Op smeer komen soms slakken, kevers, mieren of soms erg veel pissebedden af. Deze laatste is vaak een slecht teken: veel pissebedden, weinig vlinders.

Op licht: kevers; regelmatig grote spinnende waterkever en geelgerande waterkever, soms erg veel meikevers of nog veel meer bootsmannetjes (in bepaalde perioden), diverse kleine (water)kevers. Zelfs één keer een vrouwtje van de neushoornkever (in Noord Holland) op de lamp gehad. Zweefvliegen, vliegen, gaasvliegen, bijen, wespen (een enkele keer een hoornaar), sluipwespen, sprinkhanen (vorige jaar een grote groene sabelsprinkhaan), wantsen in diverse kleuren en maten, soms libellen (vorig jaar een keer een geelvlakheidelibel bij Allardsoog) en een enkele keer een dagvlinder (distelvlinder, witje en één keer een heideblauwtje).

En tot slot, pakweg half augustus regelmatig vallende sterren. Geen dier, maar ook leuk om nu en dan te zien.

Bijeengelezen   Siep Sinnema

In Natura, het tweemaandelijks contactorgaan van de KNNV, aflevering augustus 2004, vond ik een aardig artikel over de Paardenkastanjemieermot (*Cameraria ohridella*). Deze micro heeft in een razend tempo Europa en ook Nederland veroverd. In het artikel wordt beschreven, hoe de mot in 1984 voor het eerst werd ontdekt in Macedonië bij het meer van Ohrid (vandaar de naam). In 1989 werd hij in Oostenrijk gezien, in Duitsland in 1997 en in 1998 werden de eerste aantastingen in Nederland waargenomen. Inmiddels heeft de mot zich over heel Nederland verspreid en zijn er ook al meldingen uit Denemarken en Zuid-Zweden. Tijdens onze bladmijnenexcursie in oktober 2003 in Oostmeer-Hoogzand werd de Paardenkastanjemieermot ook al waargenomen (zie Flinterwille maart 2004). Zo'n razendsnelle kolonisatie is uniek. In het artikel wordt beschreven hoe de aantasting van Kastanjabomen verloopt, terwijl mooie foto's zijn bijgevoegd van bladeren met mijnen, van een rups en van de vlinder zelf.

In de herfstvakantie hebben we in Den Haag het Omniversum bezocht; hier draait de film: Bugs! Kleine wezens, grote avonturen. Zoals u weet wordt in het Omniversum een IMAX-grootbeeldfilm geprojecteerd op een grote koepel, waardoor je je als het ware midden in de scene waant. De film speelt in het oerwoud van Borneo en toont het bestaan van insecten. Het verhaal is vooral opgehangen aan de levensloop van een Papilio-vlinder en een bidsprinkhaan. Prachtig om je temidden van deze macro-beelden te wanen. Wel moet ik zeggen dat het duidelijk was, dat lang niet alle opnamen uit het regenwoud afkomstig zijn en dat de scherpte van de macro-opnamen wel eens wat te wensen overlieten.

Dan nog wat interessante links op internet (met dank aan Gerrit Tuinstra):
<http://www.kolumbus.fi/juha.tyllinen/Muut/Muut.htm>
<http://homepage.ntlworld.com/zoothorn/diary.htm>
<http://www.kolumbus.fi/juha.tyllinen/Sulkaperhoset/Sulkaperhoset.htm>
<http://www.nhm.ac.uk/entomology/hostplants/>

Ik geef er geen toelichting bij, probeer maar eens uit, er zitten een paar prachtige sites bij.

Mutaties ledenlijst

Nieuwe leden:

De heer M. Brandsma
Tsjerkepaed 15
9178 GN Wânswert
Tel. 0519 – 332071

De heer K. van Kralingen
Klipper 64
2991 KL Barendrecht
Tel. 0180 – 614394

Arjan Kiel
Wierewei 2
9064 DB Aldtsjerk

H.H. Westra
De Broll 25
9172 RD Ferwerd
Tel. 0518-412644

adreswijziging:

De heer O. Idema
It Roster 3
9132 LR Engwierum
Tel. 0511 – 408033

Afmelding:

De heer K.Hermesen
Deventer

Noteer deze data in uw agenda!

- zaterdag 6 november 2004 Herfstvergadering NEV te Utrecht
- zondag 21 november 2004 Voorjaarsbijeenkomst Vlinderwerkgroep Friesland te Ureterp.
- zaterdag 15 januari 2005 Determinatiedag te Hemrik.
- zondag 23 januari 2005 Bijeenkomst NEV-Noord.